

Zwjazk Łužiskich Serbow z.t.
Zwězk Łužyskich Serbow z.t.
Bund Lausitzer Sorben e.V.

DOMOWINA-INFORMATION

Póstowe naměsto/Postplatz 2 • 02625 Bautzen/Budyšin • Telefon (0 35 91) 55 02 02 • Telefax (0 35 91) 4 24 08
Internet: www.domowina.de • E-Mail: Domowina@t-online.de

**VIII.
Seminar słowjanskich
narodnych skupinow
a mjeńšinow
24. - 26.10.2003**

**VIII.
Seminar slawischer
Volkgruppen und
Minderheiten
Budapest/Ungarn**

„Rahmenbedingungen und pädagogische Konzepte für die
Vermittlung der Minderheitensprachen in Anlehnung an die Europäische
Charta für Regional- oder Minderheitensprachen“

DOKUMENTACIJA • DOKUMENTATION

■ Łuščanski/Wuschansky, Jurij	
Kurzbericht zum VIII. FUEV-Seminar slawischer Volksgruppen und Minderheiten	1
■ Celoštátna chorvátska samospráva	
Győrvári, Gábor	
Myšlienky o chorvátskej národnostnej výchove a vzdelávaní v Maďarsku	2
■ Hrvatsko Kulturno Društvo u Gradišću	
Miškufova, Helena	
Situacija Gradišćanskih Hrvatov	6
Situation bei den Burgenländischen Kroaten	7
■ Celoštátna slovinska samospráva	
Krányecz, Ferenc	
“Menšinový zákon i Rámcová dohoda o ochrane národných menšín”	8
■ Celoštátna Slovenská Samospráva	
Fuzik, Ján	
Národnostné školstvo	11
■ Polska Partia Ludowa	
Poltavec, Antonina	
Prawo mniejszości narodowych do równości wobec prawa	12
■ Rěčny centrum WITAJ Budyšin	
Smolina, Manuela	
„Dwurěčnosť z pomocu imersije a dwurěčne serbsko-němske kubłanje“	14

Kurzbericht zum VIII. FUEV-Seminar slawischer Volksgruppen und Minderheiten vom 24. - 26. 10. 2003 in Budapest/Ungarn

Die Durchführung der FUEV Seminare slawischer Volksgruppen und Minderheiten ist indessen schon zur guten Tradition geworden.

Das Seminar wurde gemeinsam mit dem Vorstand der Celoštátna slovenska samoprava na Mad'arskou/Landesverwaltung der Slowaken in Ungarn in Budapest geplant und durchgeführt. Die Vertreter der slowakischen Minderheit in Ungarn sind vom ersten Tag an aktive Teilnehmer unserer Seminare.

Das Seminar stand unter dem Thema **„Die Rahmenbedingungen und pädagogische Konzepte für die Vermittlung der Minderheitensprachen in Anlehnung an die Europäischen Charta für Regional- oder Minderheitensprachen“**.

Die Schulbildung gehört zu den vordringlichsten Aufgaben jeder Volksgruppe, denn die Zukunft eines jeden Volkes wird natürlich von den nachfolgenden Generationen bestimmt.

Das Seminar hat gezeigt, dass die geltenden gesetzlichen Bestimmungen ein wichtiges Instrumentarium für alle Volksgruppen bei ihren Bemühungen um Anerkennung und Akzeptanz sind. Wichtig war dies vor allem auch für die Volksgruppen, deren Regierungen die Sprachencharta noch nicht ratifiziert haben. Allen Teilnehmern wurde klar, dass die Rahmenbedingungen von den Regierungen geschaffen werden müssen und die pädagogischen Konzepte aber die jeweiligen Sprachträger selbst formulieren. Die Umsetzung der Europäischen Charta für Regional- oder Minderheitensprachen ist ein Prozess, den es gilt mit allen Mitteln fantasie reich zu gestalten und umzusetzen. Dies funktioniert aber nicht ohne Unterstützung der Regierungen und parlamentarischer Kontrolle. Wie im vorjährigen Seminar wurde auch in diesem bedauernd festgestellt, dass zu den gesetzlichen Regelungen keine sie konkretisierenden Durchführungsbestimmungen erlassen wurden.

Nach der Anreise am Vorabend begann der erste Tag mit Vorträgen der Gastgeber zum Thema und wurde fortgesetzt mit den Lageberichten der Seminarteilnehmer. An diesem Budapester Seminar nahmen erstmalig auch hochrangige Vertreter der Landesregierung teil. Es sprachen zu uns Anna Simonova vom Schulministerium und Anton Paulik, der Abteilungsleiter für Angelegenheiten der Volks- und ethnischen Minderheiten der Regierung Ungarns.

Zum dritten Mal in Folge tagte auch das Präsidium der FUEV mit dem Präsidenten Romedi Arquint am Ort unseres Seminars und die Präsidiumsmitglieder waren einen Tag Gäste unseres Seminars.

Am Abend besuchten wir das Slowakische Institut und erlebten ein Kulturprogramm, das der Chor „Ozvena“ und die Tanzgruppe „Lipa“ in traditioneller Weise gestalteten. Für ihre erfrischenden Darbietungen bekamen die Laienkünstler viel Applaus. Am späten Abend besichtigten wir die Altstadt Budapest.

Am nächsten Tag waren die Mitglieder des FUEV Präsidiums unsere Gäste, die aufmunternde Ansprache des Präsidenten Romedi Arquint ist uns immer eine willkommene Abwechslung. Das Seminar wurde mit weiteren Vorträgen fortgesetzt und es folgte die abschließende Auswertung unserer Tagung.

Mit der Exkursion nach Ostrihom, dem ehemaligem geistig-kulturellen Zentrum Ungarns an der Grenze zur slowakischen Republik machten wir uns mit der Geschichte der grenznahen Region bekannt und in Kestuca besichtigten wir eines der wenigen slowakischen Dörfern des Landes. Vor Ort mussten wir aber feststellen, dass die slowakische Sprache im täglichen Umgang zunehmend an Bedeutung verliert.

Die FUEV Seminare sind für die Teilnehmer aus verschiedenen Ländern mit unterschiedlichen Gegebenheiten weiter von großer Bedeutung. Mit dem Beitritt vieler slawischer Länder am 1. Mai 2004 zur EU wird sich die Situation auch der Minderheiten ändern, wir wollen hoffen zum Guten.

Das Interesse an unseren Seminaren nimmt ständig zu, dies ist ein Zeichen dafür, dass das Bewusstsein der einzelnen Volksgruppen wächst, und diese sich in Vereinen organisieren. Unsere Seminare sind für meisten Volksgruppen das einzige Gremium, das sich ihrer Arbeit annimmt und sie darin unterstützt.

Jurij Ľušćanski/Wuschansky

Gábor Győrvári

Riaditeľ Chorvátskej materskej školy, základnej školy, gymnázia a študentského domova „Miroslava Krležu” v Pécsi, poslanec Celoštátnej chorvátskej samosprávy

Myšlienky o chorvátskej národnostnej výchove a vzdelávaní v Maďarsku

Štovani gospodine Predsjedniče, generalni tajniče, dame i gospodo!

Dopustite mi govoriti o hrvatskome odgoju i obrazovanju u Mađarskoj, što se uklapa u temu današnje konferencije.

Prepáchte, že som začal hovoriť svojím materinským jazykom. Mohol by som povedať aj to, že to bola náhoda, ale nie je to tak! Kde by sme inde používali svoj materinský jazyk, ak nie v tomto kruhu? Áno, my to považujeme za prirodzené, ale je mnoho takých príslušníkov našich národností, ktorí nie. Z mojej krátkej prednášky by sa mal stať zjavným môj názor, obava a zároveň aj optimizmus.

Dúfam, že mi prepáčite, ak nezačnem hovoriť o chorvátskej národnostnej výchove a školstve v Maďarsku, nakoľko sa do „veľkého systému“ včleňuje ako organická súčasť školského systému, má svoje špeciality, ale vo všeobecnosti sa na všetky národnosti vzťahujú tie isté zákonné rámce, o ktorých už podrobne hovorila aj pani riaditeľka odboru. Dovoľte mi, aby som poukázal na niekoľko bodov, ktoré budú konkrétne určujúce vo veci výchovy a vzdelávania národných menšín v budúcnosti. Uvažujme spoločne, všímajme si nebezpečenstvá a pouvažujme o našich možnostiach!

Vo všeobecnosti by sa dalo zdĺhavo hovoriť o výchove a školstve, zameranom na národnostnú kultúru. Globalizácia je nevyhnutne prítomná v kultúrnom živote, preto je jej vplyv na kultúru jednotlivých krajín a na kultúru menšín, v nich žijúcich, prirodzený. Jej súčasťou je aj národnostná alebo menšinová výchova a vzdelávanie. Odborníci sa o týchto procesoch vyjadrujú opatrne, i keď sa ich netreba báť, len sa treba pripraviť na ich účinky. Inteligencia, umelci či vedci aj doteraz úspešne preberali pokrokové výsledky. Prijímali ich po precedenii cez filter vlastných skúseností, objavov a kultúry, takto adaptujú cudzie výsledky. Ak tomu nebolo tak, účinok bol prchavý, nevznikli trvácne diela, výtvyry, účinok bol degradovaný na úroveň módy.

Kultúrna autonómia alebo interkulturalizmus? Otázka je preto podstatná, lebo interkulturalizmus bol prijatý ako oficiálna vzdelávacia politika EÚ. Počas rokovaní o prístupe bola táto otázka jedným z kritérií prijatia do EÚ.

Európska kultúrna rôznorodosť určí budúcnosť nášho kontinentu a pri realizácii tohto cieľa bude mať jednoznačne najdôležitejšiu úlohu výchova a vzdelávanie. Táto môže byť formálna a neformálna, môže prebiehať v rámci školského systému alebo mimo neho, ale rozhodne permanentne, vo forme, realizovanej počas celého života. Takto sa dá realizovať vnímavosť voči novému spoločenstvu a vytvárajúcim sa hodnotám.

Aktuálne zmeny, ktoré vyvolala integrácia a globalizácia, vytvárajú takú situáciu, v ktorej sa zmenili "parametre hodnôt". Podporovatelia multikulturalizmu vyzdvihujú odbornú spoluprácu jedincov pochádzajúcich z rozličných kultúr, rozšírenie všeobecnej komunikácie, požiadavku štýlu a komunikácie intermarketu, realizovanú prostredníctvom internetu, čo vytvára novú situáciu, prináša so sebou potrebu prevedenia rýchlej zmeny a zároveň ju realizuje.

Popri týchto procesoch (alebo napriek nim) sa najodhodlanejší podporovatelia multikulturalizmu zhodujú aj v tom, že nemôže byť pochýb o potrebe zachovania kvality života národností a etnických skupín a ich identity.

V súlade s tým dostal popri globalizácii a integrácii rolu aj regionalizmus. V zmysle toho vznikajú eko-regióny, vedomostné regióny, informačné regióny, technologické regióny atď. S týmto sa konfrontujeme aj vtedy, keď hovoríme o meste, ako o regionálnom centre.

Región je jedným zo súčastí európskej priestorovej štruktúry: je to *stredná úroveň* medzi národnou a miestnou úrovňou. V Európe delia túto strednú úroveň na tri časti: na makroregión, na región a župu. V Maďarsku zaujímal ústredné miesto župa, ale stolice, ktoré boli pred Trianonom, môžeme považovať v dnešnom ponímaní čiastočne tiež za regióny. Tradičné ponímanie regiónu považuje teda za klasický región úroveň, ktorá slúži na sprostredkovanie medzi miestnou a celoštátnou úrovňou. V dvadsiatom storočí mali regionálne politiky sklon k tomu, aby úlohu regiónu videli predovšetkým v realizovaní centrálnej vôle.

Región má funkcie, ktoré sú *zhodné alebo podobné* so štátom alebo/a s mikrooblasťou, ba jedným z výsledkov globalizácie je aj zhodnotenie miestnych úrovní, preto vlastným pohybom *späťne* vplývajú na fungovanie regiónov. Za posledných dvadsať rokov sa ukázalo, že regióny sa nemôžu považovať len za priestorovú jednotku v rámci *jednej krajiny*, lebo veľké regióny môžu prekročiť hranice štátu, a jednak aj kontinentálna (európska) priestorová štruktúra značne preformuje funkciu toho - ktorého regiónu.

Úrovne globálnej priestorovej štruktúry a naše miesto v nej (jeden z možných príkladov):

Globálny svet
Kontinent (Európa)
Interregión (Stredná Európa)
Krajina (Maďarsko)
Región (Juhozápadné Maďarsko)
Župa (Župa Baranya)
Mikrooblasť (Pécs a okolie)
Obec (Pécs)
Inštitúcia ("MR" Chorvátska škola)

1

Vybudovanie globálnej priestorovej štruktúry teda nie je ničím iným, ako uskutočnením samotnej globalizácie. Nová svetová štruktúra má teda dve veľké súčasti: globálny a lokálny svet a medzi nimi sa nachádzajúca spojovacia – sprostredkovacia úroveň. Dnes už k lokálnemu svetu patrí región, župa, mikrooblasť a obec. Jednotlivé regióny preto už nefungujú iba ako územné alebo verejnoprávne jednotky v rámci danej krajiny, ale integrovali sa do globálnej priestorovej štruktúry.

Je v skutočnosti táto integrácia integráciou, alebo hovoríme práve o asimilácii? Čo je pre nás žiadúcejšie? "Jedinci žijúci v cudzom prostredí sa spravidla konfrontujú s rozličnými ťažkosťami. Medzi týmito zaujímajú významné miesto ťažkosti s pracovným umiestnením, mobilita zamestnávania, čo znamená tak mobilitu medzi profesiami, ako aj mobilitu geografickú. Pokým v minulosti prichádzala do úvahy takmer výlučne jedna, blízka budúcnosť prináša čoraz viac možností aj v oblasti geografickej mobility, kde má určujúcu úlohu dvoj- alebo viacjazyčnosť. Druhým problémom je generačný konflikt, najmä ak si všimneme tendencie, ako sa mladí prispôbujú kultúre väčšinového národa.

Najzaujímavejšie sú pre nás kultúrne konflikty. Tieto vznikajú počas priebežného stretávania sa dvoch kultúr. Tu stoja oproti sebe menšinová kultúra a väčšinová kultúra. Zmena vo vzťahu k vlastnej a väčšinovej kultúre sa môže vyvinúť rôzne:²

Možné výsledky akulturačného procesu sú nasledovné:

Vzťahy jedinca (skupiny)	...ku kultúre väčšinovej spoločnosti	
	Príjme	Odmietne
...k vlastnej kultúre	Zachová	SEGREGÁCIA
	INTEGRÁCIA	
	Zamietne	MARGINALIZÁCIA
	ASIMILÁCIA	

¹ Varga Csaba: TUDÁSRÉGIÓ ÉS TUDÁSPARK VÍZIÓ (INCO-2000/2.szám, www.inco.hu)
(Csaba Varga: Vedomostný región a vedomostný park – vízia)

² Berry, John W., Dr.: Acculturation and Psychological Adaptation among Refugees. In Miserez, Diana (ed.): Refugees - The Trauma of Exile. ICRC, Dordrecht-Boston-London, 1988.

Ak si jedinec patriaci k menšine zachová svoju kultúru, ale zároveň príjme, pochopí a váži si kultúru väčšinovej spoločnosti, v tom prípade sa integruje. Tak pre jedinca, ako pre spoločnosť je integrácia najoptimálnejší stav. Väčšina rozumie pod integráciou obvykle to, že má prijať zvyky, kultúru menšinovej spoločnosti tak, že vlastné zamietne. Toto je vlastne asimilácia, ktorú my sami považujeme za neželanú.

V rokoch, ktoré nasledovali po spoločenských zmenách, sme sa museli naučiť ďalšie nové výrazy, ktoré súvisia s pluralizmom. Medzi tieto patrí aj interkulturalizmus ako odpoveď na kultúrny pluralizmus. Je pravda, že v akademických kruhoch sa nezhodujú v tom, čo vlastne interkulturalne vzdelávanie znamená. Najčastejšie ho spomínajú ako súhrn rôznych formálnych a neformálnych programov, ktorých spoločným cieľom je napomáhať vzájomné pochopenie a vážiť si príslušníkov rôznych kultúrnych kruhov. Interkulturalne vzdelávanie sa prejavuje v praxi vo viacerých obmenách. Pozrime si z nich len tri:

- Programy, zamerané na obsah ("vzdelávací program kultúrneho porozumenia" alebo "vzdelávací program o kultúrnych rozdieloch")
- Programy, zamerané na žiaka ("kompenzačné" alebo "tranzitívne" programy)
- Programy, zamerané na spoločnosť ("vzdelávací program rekonštrukcie spoločnosti" alebo "vzdelávací program pre rozvíjanie humánnych vzťahov")³

Ako vidieť, v Maďarsku uplatňujeme v národnostných školách tretiu prax, ktorej cieľom je rozvíjanie spoločenstva danej národnostnej menšiny. Existujú rámce učebnej osnovy, kurikulárne rámce, vzťahujúce sa na rozvíjanie v oblasti problematiky humánnych vzťahov, čo školy uskutočňujú prostredníctvom predmetu „chorvátska vzdelanosť“. Úmysly sú poctivé. Zoberme si len požiadavku vnesenia rôznych kultúr do toho, čo nazývame prostredím výchovy a vzdelávania a obohacovanie takéhoto prostredia so zreteľom na cieľuprimerané rozvíjanie žiaka vzhľadom na jeho pôvod a identitu.

Nesmieme samozrejme zabudnúť, že "interkulturalne vzdelávanie nesie v sebe implicitné riziko prehnaneho zdôrazňovania kultúry, a tým aj prehĺbenie kultúrnych rozdielov. V záujme toho, aby sme sa vyhli potenciálnemu kultúrnemu centrizmu, interkulturalne vzdelávanie musí byť založené na globálnych perspektívach"⁴, - stojí v jednej zo správ z konferencie s názvom *Školstvo, zamerané na demokratického občana*. Predsa však, podľa môjho názoru, sa národnostné školy musia pridržovať v určitej miere kultúrneho centrizmu, aby mohli odbúrať za desaťročia nahromadené nevýhody.

Hovoriac o výchove a školstve, zameranom na chorvátsku národnostnú kultúru, musíme vedieť, že chorvátsky školský systém v Maďarsku pozostáva z troch dvojjazyčných inštitúcií a z necelého desaťnásobku škôl vyučujúcich tento jazyk. Základ národnostnej kultúry tvorí znalosť jazyka menšiny a jeho používanie. V zmysle národnostného zákona patrí k národnosti tá, počtom svojich príslušníkov menšinová etnická skupina, ktorá sa líši od iných častí obyvateľstva svojím jazykom, kultúrou a tradíciami, súčasne preukazuje vedomie spolupatričnosti, a ktorá je zameraná na zachovanie týchto hodnôt a na vyjadrenie a chránenie záujmov svojich historicky vytváraných spoločenstiev.

V tejto súvislosti je praktické spojiť funkciu, súvisiacu s pestovaním jazyka, ako základ, s pestovaním kultúry a tradícií, pretože tieto tvoria spoločne charakteristické znaky príslušnosti k národnostnej menšine.

Zachovanie kultúry materinského jazyka je dôležité pre každý národ. Tento aspekt sa stáva dôraznejším v prípade národnostných menšín. Treba klásť dôraz na vyučovanie materinského jazyka, lebo len takto sa vieme brániť proti škodlivým vplyvom globalizácie. Staršie generácie dobre ovládajú jazyk. Pozitívne zmeny posledných rokov umožnili sledovanie rozhlasových a televíznych programov, pomerne pravidelne dostávame noviny a časopisy, rozšírili sa možnosti poskytované cez Internet. Bez znalosti jazyka spoločenstva sa jedinec sám izoluje od vlastnej kultúry a neodvratná je jeho asimilácia, ktorá vytvára podmienky interkulturalneho vzdelávania, veď v materinskom jazyku to už nebude možné.

Národnostná kultúra sa dá zachovať len na základe určenej stratégie. Pravdepodobne je najdôležitejšie:

³ Banks, J.A. (ed.) *Handbook of Research on Multicultural Education*. New York: Simon and Schuster Macmillan, 1995.

⁴ Belanger, P., *Conference on Education for Democratic Citizenship: Methods, Practices and Strategies: Final Report*. Strasbourg: Concil of Europe, 2000. Doc. DECS/EDU/CIT (2000)4, p.:17.

- Zvážiť, čo je to, čo v rámci moderných životných okolností pomaly vymrie,
- zvážiť: ktoré sú tie historické, architektonické a výtvarné poklady, ktoré sú charakteristicky chorvátsky európske,
- čo je živé ľudové umenie (spevy, tance, hudba, maľby, výšivky, rezbárske práce, tkaniny atď.),
- čo vytvorila, alebo spracovala kultúra v uplynulých desaťročiach,
- ktoré sú tie obsahy, cez ktoré si ich vedia deti osvojiť, a nakoniec treba vyhládať skrytý potenciál, ktorý je ešte schopný podieľať sa na tomto snažení.

Ak v záujme tohoto urobíme všetko, právom budeme môcť tvrdiť, že zachovanú kultúru nám nemôže nikto vziať. Ak si sami chránime svoje hodnoty, globalizácia ich neohrozí, stanú sa známymi a uznávanými na celom svete.

Bolo by naivné tvrdiť, že je to jednoduchá úloha. Často nás rozbolí ucho, keď naši žiaci používajú „pochorváčtené“ anglické výrazy. Vadia nám nesprávne používané výrazy, publikované alebo odznejúce v médiách, nevieme dať za príklad našich politikov, vidíme, že ľudia sú v pomykove, vidiac nedostatky v znalosti zvykov, obradov a pod. Napriek všetkému však predsa len existujú lokálne riešenia v rámci regiónu, ktoré sú založené na zložitom, a predsa len jednoduchom, odbornom rozdelení práce, hybnou silou ktorého je zabezpečenie kvality.

Čo teda znamená výchova a školstvo, zamerané na národnostnú kultúru?

V predošlom prístupe k národnostnému školstvu sa vychádzalo z požiadavky osvojenia si jazyka a z nej vyplývalo pestovanie tradícií, kde sa mohol materinský jazyk precvičovať. Teraz je cieľom, najmä v prípade menších jazykov, odovzdanie tradícií, z čoho plynie potreba osvojovania si jazyka. Výchova a školstvo, zamerané na národnostnú kultúru a osvojovanie si jazyka menšiny tvorí takto úzko spätý systém.

Nakoľko sa to odlišuje od fungovania väčšinových škôl?

V našom prípade to vidím tak, že **možnosti**, dané regiónom, sú zároveň i regionálnymi **povinnosťami**, ved' takto vieme zabezpečiť pre naše národnostné inštitúcie a spoločenstvá ich existenciu, pravidelné fungovanie, lebo pedagógovia, žiaci výchovno-vzdelávacích inštitúcií a ich rodičia tvoria naše spoločenstvo a najväčšiu bázu dorastu. Potrebné sú také strategické ciele, ktoré vedú ku kultúrnej autonómii, ale zároveň zodpovedajú aj požiadavkám interkulturalizmu bez prehnaneho zdôrazňovania kultúrneho centrizmu.

Situacija Gradišćanskih Hrvatov

Prije su se dica naučila hrvatski u svakidanjem žitku, takorekuć "na cesti". Dan danas to ali već nij moguće, kad se je struktura sela jako preminjila. Ne moremo potribovati, da se dica nauču hrvatski jezik samo u čuvarnici i školi. Prez pomoći roditeljev (i staristarji) se dica u naši seli već ne moru jezik tako naučit, da se znaju u njem prik svega razgovarati.

Podlogu za čuvarnice u Gradišću čini zakon iz ljeta 1989, ki se je 2002 obnovio.

U tom zakonu je predvidjeno, da se u 29 čuvarnicov (hrvatsko – nimški) svaki tajedan bar 9 uri govori hrvatski. Pokidob ali ne znaju sve odgojiteljice u ti čuvarnica hrvatski, zaposlila je vlada asistentice (momentano 7), ke se u takovi čuvarnica s dicom po hrvatsku zabavljaju. U praksi je ali viditi, da je to sve pre malo, da bi se hrvatski jezik počvrstio. Činjenica je, da je jako malo dice, ki se znaju u oba dvi jeziki dovoljno izraziti, kada dojdu u školu.

Manjinski školski zakon iz ljeta 1994 donesao je neka poboljšanja za školsku naobrazbu, ali na žalost nije točno definirano, do ke mjere neka ta dvojezičnost pri podučavanje bude, tako da se hrvatsko u čuda školov na minimum spravi.

Momentano imamo u Gradišću 30 dvojezičnih osnovnih školov. 2000/2001 ljeta pohadjalo je ove škole 1.469 dice, od toga je bilo samo 411 ki su hrvatski bar donekle i znali. U neki seli je broj dice, ki znaju hrvatski jako mali. Situacija se je u zadnji 20 – 30 ljeti strašno počemerila. Po mojem mišljenju je zato ov zakon za manjinske škole došao čuda pre kasno!!! Po zakonu bi morali u svi ovi škola imati bar 3 ure hrvatski jezik, a u svi drugi predmeti bi se moralo podučavati dvojezično. Praksa ali čisto drugače izgleda. Na 20 ovih školov se hrvatski samo ča to upotribljava u tjelovježbanju, mužiki i slikanju – a u podučavanju jezika je napredak relativno mali. Po 4 ljeti osnovne škole (i 3 ljeti čuvarnice) znaju nimška dica (ili dica iz drugih nacija) morebit ku tu jačku jačiti, ali samo neki znaju i kratak razgovor peljati. Jako velik dio dice dolazi iz mišanih hištvoov i obiteljov, tako da se ta dica doma isto samo po nimšku pominaju. Na žalost imamo ov razvitak i u oni 10 sel Sridnjega Gradišća, kade su se do sada sva dica još znala hrvatski razgovarati.

Kade se ali dite ne pomina doma po hrvatsku ili čuje svoju rič u selu (u crikvi, u trgovini,...) i je ne more upotribiti, onde već i najbolja škola i najbolji zakoni ništa ne koristu.

U 9 glavnih školov (10 – 14 ljetna dica) se nudja hrvatsko kao predmet - tamo se školari moraju najaviti (bar 7 školarov). Na dvojezičnoj glavnoj školi u Velikom Borištofu se koliko je moguće svi predmeti dvojezično podučavaju. Situacija je ali i ovde sve gora – sve manje je dice, a sve već dice se doseli iz varošov, ki neznaju hrvatski.

U zakonu je predvidjena i dvojezična gimnazija (10-18 ljetni) u Borti, kade je isto sva nastava dvojezična. Na daljni 4 gimnazija se hrvatski nudi kao predmet – ali protiv jake konkurencije drugih jezikov, kot francuski, ruski, ...

Postoju i neke gospodarske škole, ke nudjaju hrvatski kao predmet.

Da bi dica, ka po školi nimaju mogućnost se razgovarati doma po hrvatsku, takovu priliku i otpodne imala, je Hrvatsko kulturno društvo pred trimi ljeti počelo s projektom «Košić». Onde se dica 2 – 5 krat otpodne sastanu i se 2 – 4 ure zabavljaju s učitelji po hrvatsku. Važno je pri tom, da dica znaju « sada smo u Košiću, sada se govori hrvatski ».

U mojem rodnom selu je ov projekt jako jezik dice poboljšao, jer najveći dio dice je iz mišanih hištvoov.

Zato nam i najbolji zakoni već ništa ne koristu, ako se jezik manjine ne gaji doma i u selu.

Situation bei den Burgenländischen Kroaten

Frühere Generationen erlernten noch im täglichen Umgang, sozusagen auf der Straße, kroatisch. Auf Grund des Strukturwandels ist dies heute nicht mehr möglich. Einzig dem Kindergarten und der Schule das Erlernen der Sprache zu überlassen, ist heute nicht mehr möglich. Ohne Unterstützung der Eltern (Großeltern) können die Kinder in unseren Dörfern miteinander nicht kroatisch kommunizieren.

Grundlage des Kindergartenwesens bildet das Kindergartenengesetz für das Burgenland aus dem Jahre 1989, welches 2002 novelliert wurde. Dieses sieht 29 zweisprachige (kroatisch - deutsche) Kindergärten vor, in denen mindestens 9 Wochenstunden kroatisch vorgesehen sind. Da nicht alle Erzieherinnen kroatisch können, werden Assistenzkindergärtnerinnen (derzeit 7) vom Land angestellt, um die sprachliche Entwicklung der Kinder zu fördern. Die Praxis zeigt jedoch, daß auch dies nicht genügt, um das Kroatische so zu festigen, daß sich die Kinder bei Schuleintritt tatsächlich beide Sprachen ausdrücken können.

Das Minderheitenschulgesetz aus dem Jahre 1994 brachte zwar einige Verbesserungen für die Schulausbildung, weist aber auch insofern Mängel auf, da es keine Definition über den Anteil der Zweisprachigkeit gibt und der Unterricht in der kroatischen Sprache oft nur minimalisiert wird. Derzeit gibt es im Burgenland 30 zweisprachige Volksschulen. Die Zahl der Schüler mit kroatischer Umgangssprache an diesen Schulen betrug im Schuljahr 2000/01 1.469, wobei der Anteil der kroatisch sprechenden lt.Statistik zwar mit 411 angegeben wurde, die Realität jedoch zeigt, dass in einigen Dörfern der tatsächliche Anteil wesentlich geringer ist. Die Situation hat sich in den letzten 20 - 30 Jahren rasant verschlechtert. Deshalb sagte ich, dass dieses Schulgesetz viel zu spät gekommen ist. Laut Gesetz müssten an diesen Schulen mindestens 3 Stunden Kroatisch-Unterricht sein und die anderen Fächer zweisprachig unterrichtet werden. Die Praxis schaut jedoch ganz anders aus. An 20 dieser Schulen wird Kroatisch meist in Leibesübungen, Musik und Zeichnen „verwendet“ – im Sprachunterricht gibt es aber relativ wenig Fortschritt. Nach 4 Jahren Volksschule können die anderssprachigen Kinder (deutschsprachige oder immer mehr Flüchtlingskinder verschiedenster Nationen) vielleicht ein paar Lieder singen, aber nur wenige sind zu einer einfachen Konversation fähig. Ein nicht geringer Teil der kroatischen Kinder kommt aus gemischtsprachigen Ehen und Familien, die zu Hause oft nur mehr deutsch sprechen. Diese Entwicklung ist leider in letzter Zeit immer mehr auch in den 10 Volksschulen des mittleren Burgenlandes, in denen die meisten Kinder kroatisch sprechen, zu bemerken. Wo aber die Minderheitssprache zu Hause nicht gepflegt wird und wo das Kind die Sprache auch im Dorf (in der Kirche, im Kaufhaus, ...) nicht hört und verwenden kann, kann auch die beste Schule und die besten Gesetze nichts verrichten.

An 9 Hauptschulen (10 - 14 jährige) wird Kroatisch als Fach angeboten, zu dem die Schüler (ab 7 Schülern) angemeldet werden müssen. An der zweisprachigen Hauptschule in Großwarasdorf werden alle Gegenstände zweisprachig unterrichtet. Allerdings bereitet die ständig sinkende Schülerzahl große Sorgen.

Das Gesetz sieht ein zweisprachiges Gymnasium (10 - 18 jährige) in Oberwart vor (kroatisch - deutsch bzw. ungarisch - deutsch) an dem der gesamte Unterricht zweisprachig geführt wird. An weiteren 4 Allgemeinbildenden höheren Schulen / AHS wird kroatisch als Schulversuch in der Unterstufe bzw. als Wahlpflichtgegenstand an der Oberstufe (ab 5 Schülern) - allerdings gegen starke Konkurrenz (Französisch, Russisch) angeboten. Es gibt noch einige andere weiterführende Schulen (für wirtschaftliche Berufe bzw. für Kindergärtnerinnen) an denen der Gegenstand Kroatisch angeboten und auch in Anspruch genommen wird.

Um den Kindern, die nach der Schule keine kroatische Sprechmöglichkeit haben, Gelegenheit zu geben kroatisch miteinander zu kommunizieren, startete der Kroatische Kulturverein im Burgenland vor drei Jahren das Projekt „Košić“. Dieses sieht eine ausschließlich kroatische Nachmittagsbetreuung der Kinder vor, wobei der Schwerpunkt der Beschäftigung im Sprechen und Spielen liegt. Dem Wunsch der Eltern entsprechend werden die Kinder 2 - 5 mal je 2 - 4 Stunden von kroatischen Lehrern betreut. Besonderes Augenmerk wird darauf gelegt, dass die Kinder miteinander kroatisch reden: "Wir sind im Košić, daher sprechen wir kroatisch." In meinem Heimatort hat dieses Projekt sehr viel zur Verbesserung der kroatischen Sprache jener Kinder beigetragen, die aus gemischtsprachigen Ehen kommen.

Daher nützen auch die besten Gesetze wenig, wenn die Minderheitssprache zu Hause und im Dorf nicht gepflegt wird.

Ferenc Krányecz

podpredseda Celoštátnej slovinskej samosprávy

Vážená konferencia! Vážení pán predsedá!

V mene Celoštátnej slovinskej samosprávy Vás čo najsrdečnejšie pozdravujem a ďakujem za pozvanie.

Dovoľte mi, aby som v prvom rade spomenul dva dokumenty, ktoré majú pre menšiny, žijúce v Maďarsku, veľký význam. Prvým z nich je menšinový zákon, prijatý v roku 1993, druhým Rámcová dohoda o ochrane národných menšín, ktorá bola prijatá na odporúčanie Rady Európy v roku 1995 a rámci ktorej Maďarsko schválilo Európsku chartu regionálnych alebo menšinových jazykov. Konkrétnym záväzkom bolo prijatie jazykov šiestich menšín: chorvátčiny, nemčiny, rumunčiny, srbčiny, slovinčiny a slovenčiny. V oboch dokumentoch sa posilňuje činnosť mechanizmov uplatňovania menšinových záujmov, oba znamenajú pre vládu i pre samotné menšiny nové možnosti, ale aj nové úlohy. Po to, ako tieto dokumenty nadobudli platnosť, národné a etnické menšiny v Maďarsku získali obsiahle práva, týkajúce sa účasti vo verejnom živote, pestovania kultúry, používania materinského jazyka, výučby v tomto jazyku, resp. výučby materinského jazyka.

Parlament Maďarskej republiky prijal, a tým aj zaradil do svojho právneho systému všetky medzinárodné odporúčania a zmluvy, ktoré chránia národnosti, žijúce v menšine, resp. ich práva. V zmysle záväzkov, zahrnutých v Charte, menšiny, žijúce v našej vlasti, dostali právo na používanie materinského jazyka vo verejnej správe, v justícii, v školstve, v kultúrnom živote, ako aj v medzinárodných stykoch.

Obsahovú realizáciu Charty pravidelne sleduje výbor expertov Rady Európy. V rámci jednej z kontrol členovia výboru vyjadrili mienku, podľa ktorej pri podpisovaní Charty si Maďarsko na seba zobralo príliš veľa záväzkov, týkajúcich sa práv menšín na používanie menšinového jazyka na celom území štátu, pretože k tomu chýbajú podmienky. Žiaľ, s týmto môžeme na základe praxe súhlasiť.

Môžeme pozorovať istú snahu o používanie materinského jazyka. Často však ide len o nároky v rodine, ktoré sa nie vždy spájajú s nárokmi o zapísanie dieťaťa do národnostnej materskej školy, základnej, resp. strednej školy.

V menšinových samosprávach, kultúrnych spolkoch, a takisto aj na cirkevnom poli je materinský jazyk rozhodne prítomný, hoci aj nie všade na rovnakej úrovni, v každom prípade však má pozitívny vplyv.

Zákon o právach národných a etnických menšín z roku 1993 garantuje menšinové práva, spomedzi ktorých treba vyzdvihnúť nariadenia, týkajúce sa školstva. Je to veľmi dôležité aj z toho dôvodu, lebo následkom desaťročia trvajúcej asimilačnej politiky v pestovaní národnostnej kultúry, v posilňovaní vedomia identity a v dedení menšinových jazykov klesla úloha rodiny a vzrástla úloha menšinovej výchovy a vzdelávania.

V mnohých prípadoch je jedinou možnosťou na osvojenie menšinového (slovinského) jazyka len národnostné školstvo. Národnostné školstvo je súčasťou maďarského školského systému, v jeho rámci treba zabezpečiť také podmienky navyše, ktoré umožnia úspešnú realizáciu výchovných cieľov národných a etnických menšín.

V uplynulých desaťročiach súčasne s mnohými pozitívnymi zmenami a s modernizáciou maďarskej politiky školstva bola vytvorená a obnovená obsahová regulácia, ako aj systém podmienok národnostného školstva. Praktickú realizáciu národnostnej výučby však v mnohých súvislostiach charakterizujú nedostatky a opakované ťažkosti.

Situácia a možnosti trinástich, právne ustanovených menšín v oblasti národnostného školstva sa od seba výrazne odlišujú. Z určitého hľadiska je situácia slovinského národnostného školstva v mnohých ohľadoch špecifická. Väčšina slovinských detí sa začína učiť jazyk až v škôlke, potom pokračuje v základnej škole, kde sa vyučuje jazyk, resp. v škole s rozšíreným vyučovaním jazyka.

Jedna časť z nich potom pokračuje v štúdiách na národnostných gymnáziách alebo stredných odborných školách. Po ukončení strednej školy je možnosť študovať na Vysokej škole pedagogickej v Szombathelyi, resp. v materskej krajine – na vysokých školách alebo univerzitách v Maribore, resp. Ľubl'ane. Štúdium v materskej krajine zabezpečuje medzivládny Program školskej, kultúrnej a vedeckej spolupráce, ktorý podpísali zástupcovia dvoch krajín. Situácia a rozvoj výučby slovinského jazyka sa stretáva s ťažkosťami a problémami, charakteristickými pre tzv. málopočetné tradičné menšiny.

Rád by som to dokumentoval na príklade školy v Szentgotthárde, vyučujúcej materinský jazyk. Ukážem, aké nebezpečenstvá v sebe skrýva situácia, keď žiacik kvôli zrušeniu „malej“ školy opustí jazykové prostredie a je prinútený ísť do mestskej školy.

V Szentgotthárde a v okolitých obciach žije značná časť maďarských Slovincov, popri nich tu žijú Nemci. Národnostná výučba prebiehala, resp. prebieha v školách vo Felsőszolnoku, Apátistvánfalve a v Szentgotthárde. V Szakonyfalu a v Rábatótfalu, ktorá patrí k Szentgotthárde, vyučujú slovinský menšinový jazyk, takisto na nižšom stupni, žiaci týchto škôl po ukončení štvrtej triedy pokračujú v štúdiu na vyššom stupni v Základnej škole Széchenyiho v Szentgotthárde, a to predovšetkým kvôli geografickej polohe mesta, ako aj vzhľadom na podmienky dopravy.

Následkom tejto situácie zaviedli aj v tejto škole národnostnú výučbu. Vzhľadom na geografickú polohu obcí a žiakov, ktorí odtiaľto prichádzajú, musela škola začať výučbu v materinskom jazyku.

Počet žiakov, ktorí sa zúčastnili v slovinskej národnostnej výučbe:

Školský rok 1993/94	35 osôb
1997/98	34 osôb
2001/02	31 osôb
2003/03	30 osôb

Uvedené údaje vykazujú pokles žiakov, zúčastňujúcich sa v národnostnej výučbe, avšak tento pokles je úmerný s poklesom celkového počtu žiakov v škole.

Národnostné školstvo ohrozujú rôzne príčiny. Konkrétne: v uplynulých rokoch boli zrušené školy v Rábatótfalu a v Szakonyfalu, kde sa deti učili po slovinsky. Hoci väčšinu detí, žijúcich v spomenutých obciach, rodičia i naďalej zapisujú do ZŠ Széchenyiho, národnostnú výučbu si ich už žiada menej. Tak sa môže stať, že v budúcom školskom roku už v piatej triede pravdepodobne nebude slovinská skupina, resp. žiak, ktorý sa bude učiť po slovinsky. To, čo bolo samozrejmé v mieste bydliska, už vôbec nie je samozrejmé v mestskej škole. Pokles nárokov na národnostnú výučbu je príznačnejší pre rodiny, ktoré sa zo spomenutých obcí presťahovali do Szentgotthárdu.

Spomenuté zmeny vyvolali v práci školy aj štrukturálne zmeny. Kým fungovala výučba na nižšom stupni v príružených školách, v ZŠ Széchenyiho bol nárok na národnostnú výučbu len na vyššom stupni. Po zrušení menovaných škôl sa tento nárok rozšíril aj na nižší stupeň. Fakty teda ukazujú, že napriek dosiahnutým výsledkom môže byť v ZŠ Széchenyiho ohrozená slovinská národnostná výučba.

Národnostná výučba a výchova je taká činnosť navyše, ktorú môže inštitúcia prevádzať na žiadosť rodičov a s povolením udržiavateľa. V zmysle súčasne platných právnych predpisov musí udržiavateľ zabezpečiť národnostnú výučbu v prípade, ak si to žiada osem rodičov, patriacich k tej istej národnosti.

Miestna, resp. celoštátna menšinová samospráva má vo veci vynesenia rozhodnutia udržiavateľa právo na mienku, resp. súhlas.

Nakoľko národnostná výučba prebieha už dlhé roky, v predošlom som chcel poukázať na to, že existencia či „neexistencia“ národnostnej výučby je spoločnou záležitosťou rodičov, udržiavateľa, menšinovej samosprávy a školy. Najdôležitejším faktorom je rozhodnutie rodičov, veď táto forma výučby sa môže zaviesť na ich prosbu, resp. kvôli ich nezáujmu môže byť zrušená.

Čo doposiaľ urobila škola v záujme slovinského národnostného školstva?

- S pomocou podpory udržiavateľa vytvorila podmienky zabezpečenia takpovediac „sprievodnej“ úlohy školy.

- Zabezpečila odborne kvalifikovaných pedagógov, resp. možnosti ďalšieho vzdelávania týchto pedagógov.

- Maximálne zabezpečila vecné podmienky.

- Kolegovia, zúčastňujúci sa na národnostnej výučbe, napísali učebnice, resp. výchovné príručky, časť z nich už vyšla.

- Vypracovali materiál a metódy výučby slovinskej vzdelanosti.

- Chýbajúce učebnice priviezli zo Slovinska.

- Využili pomoc slovinského lektora na zvýšenie úrovne výučby.

- Vytvorili a pestovali pravidelné styky s družobnou školou v Lendve.

- Ročne organizujú spoločné kultúrne a športové programy so školou v Lendve.

- Svojim žiakom zabezpečujú pobyty v táboroch v Slovinsku a v Rakúsku (čitateľské, lyžiarske tábory).

- Do školských slávností zabudovali národnostné programy.

V oblasti výučby slovinčiny sa však môžeme stretnúť aj s množstvom prekážok:

- Na nižšom stupni sa paralelne so zrušením pridružených škôl zaviedla výučba slovinčiny.
- Rodičia žiakov, ktorí sa učia slovinčinu, sa pridriavajú toho, aby sa ich deti učili aj cudzí jazyk (nemčinu, angličtinu), hoci aj na úkor siedmich hodín slovinčiny týždenne.
- ZŠ Széchenyiho ani naďalej nedisponuje všetkými učebnicami, potrebnými k výučbe slovinčiny. Hoci sa pedagógovia zapojili do písania učebníc, z rukopisov, dodaných do ministerstva, ešte nevznikla zo všetkých učebnica.
- V záujme národnostnej výučby do časti programov zapoja aj rodičov (napríklad programy v Slovinsku). Zdá sa však, že ani toto dostatočne nenapomáha posilnenie vedomia identity. Je smutné, že malých škôlkarov odprevadia rodičia na výlet do Slovinska, avšak neskôr si nenárokuje, aby sa učili po slovinsky.
- Hoci škola má kontakty s Celoštátnou slovinskou samosprávou, ich účinnosť v záujme národnostného školstva nie je vyhovujúca.

Na základe vyššie uvedeného som toho názoru, že problémy slovinského národnostného školstva sú rozmanité a dnešná situácia je výsledkom 10-ročného procesu. V priebehu tohto procesu bolo vynesých viacero rozhodnutí, ktoré sa dnes už dajú ťažko napraviť a dotýčajú sa citlivo zasiahli.

Pokles žiakov a súčasný systém financovania prinútil školy, aby „lovili“ deti. V súvislosti s tým si školy na seba zobrali také záväzky, ktoré nepatria k ich základným úlohám, avšak v kruhu rodičov môžu počítať s popularitou. To všetko v záujme toho, aby si k nim zapísali deti. Myslím tu na zavedenie programov, medzi ktoré patrí výučba cudzích jazykov a výučba počítačovej techniky. Popri nich sa v niektorých prípadoch naozaj kvalitná odborná práca stala druhoradou.

S úlohami navyše, vykonávanými v súvislosti s „pol'ovačkou“ na deti, vo všeobecnosti súhlasili udržiavateľia, spoliehajú sa na to, že budú vedieť priebežne zabezpečovať potrebné financie. Keď vysvitlo, že predsa len nie, začalo sa spájanie skupín, zatváranie škôl. V našom prípade k zatvorení pridružených škôl došlo bezpodmienečne na úkor výučby slovinčiny.

Pokladám za prirodzené, aby jednotlivé školy disponovali určitými osobitosťami, teda aby propagovali istú oblasť – napr. šport, spev, národnostný jazyk, cudzí jazyk, výpočtová technika atď. Namiesto „pol'ovačky na deti“ by riešením mohlo byť racionálne rozdelenie úloh, teda, len tá škola by si za pomoci podpory udržiavateľa by si na seba brala isté záväzky len tá škola, ktorá má na to podmienky.

Čo sa týka slovinského národnostného školstva, som tej mienky, že jeho posilnenie a rozvoj je možný len zomknutím rodičov, udržiavateľa školy a menšinovej samosprávy.

Rodičov treba predovšetkým presvedčiť o tom, že ich deti budú ochudobnené, ak sa nenaučia jazyk svojich predkov a ak sa vzdajú svojej identity. Keďže národnostná výchova sa začína už v škôlke, národnostná výučba v prvej triede, deti ešte budú mať dosť možností učiť sa cudzí jazyk alebo informatiku na vyššom stupni a nebudú v porovnaní so svojimi vrstovníkmi v nevýhode. Samozrejme, môže sa zdať, že za to, dieťa nevie reč, je zodpovedný predovšetkým rodič. Optimálne by bolo, keby sa dieťa začalo učiť materinský jazyk už v postielke.

Do tejto presvedčovacej práce by bolo dobré vo väčšej miere zapojiť aj menšinové samosprávy. Keďže národnostná výučba zabezpečuje záchranu materinského jazyka, identity a kultúry menšiny, je veľmi dôležité, aby i naďalej fungovali málopočetné národnostné školy, avšak k tomu by bolo potrebná vyššia štátna dotácia týchto škôl.

Uznávame úsilie maďarskej vlády (myslím tu na systém dotácií malých škôl zo štátneho rozpočtu a na zvýšenie doplnujúcich normatív), napriek tomu sa však nezmiernujú finančné problémy samospráv, ktoré udržiavajú slovinské školy v malých osadách.

Veríme v strednodobý rozvojový program školstva, ktorý sme prednedávnom všetci pripomienkovali. Pracovný materiál podáva skutočný obraz o situácii na poli národnostnej výučby. Po zmene režimu boli vytvorené základy národnostného školstva. Opatrenia, načrtnuté v strednodobom rozvojovom programe národnostnej výučby, dávajú šance na vznik kvalitného školstva. Keďže úspech menšinového školstva a realizácia úloh, súvisiacich s rozvojom výchovy a vzdelávania sú predovšetkým úlohou štátu, veríme, že v budúcnosti budú zabezpečené aj k tomuto potrebné finančné garancie. Keďže úspech menšinového školstva závisí od viacerých „aktérov“, k úspešnosti na tomto poli bude potrebná ešte zosúladenejšia práca, ako aj účelnejšie využité finančné pramene, poskytnuté vo väčšej miere než doteraz. Je to dôležité preto, lebo inak sa medzi jazykmi, používanými v spoločnej Európe, stratia jazyky menšín, aj naša slovinčina. Musíme dosiahnuť, aby sa aj ona stala jazykom, zabezpečujúcim existenciu.

Bol by som rád, keby sa menšinové školstvo aj napriek ťažkostiam naďalej rozvíjalo, dosiahlo svoj cieľ a aby sa – kvôli finančným alebo iným príčinám - nemuseli zatvoriť malé národnostné školy.

Ján Fuzik

predseda Celoštátnej slovenskej samosprávy

Vážený pán predseda!

Predovšetkým by som sa chcel poďakovať za pozvanie na Vašu medzinárodnú konferenciu. Žiaľ, programy, ktoré som si zorganizoval už skôr, mi neumožňujú, aby som sa osobne zúčastnil na podujatí, preto mi dovoľte, aby som niekoľkými myšlienkami pozdravil účastníkov.

Uplynulé roky boli v Maďarsku obdobím vypracovania rôznych nariadení a predpisov, týkajúcich sa národnostného školstva. Pri Ministerstve školstva pôsobí Štátna menšinová komisia, ktorej členovia – aktéri na poli národnostného vzdelávania - riadili vypracovanie podrobných podmienok a rámcových osnov slovenského jazyka a literatúry a národnostnej vzdelanosti. Treba dodať, že tento proces bol pomalší, než by sme si boli želali. K uspokojivej činnosti školského systému sčasti chýbajú vhodné učebnice, avšak myslím si, že onedlho budú vydané aj tieto.

Ako to prítomní dozaista vedia, Maďarská republika sa ako jedna z prvých pripojila k Európskej charte regionálnych alebo menšinových jazykov. Značná časť našich záväzkov súvisí s výučbou národnostných jazykov a som toho názoru, že splnenie týchto záväzkov v značnej miere prispelo k vytvoreniu právneho pozadia národnostného školstva. Po tom, ako dokument vstúpil do platnosti, sme doposiaľ dvakrát referovali o tom, ako sme vedeli realizovať naše záväzky, a musím povedať, že najočividnejší výsledok bol práve na poli národnostnej výučby. Samozrejme, som si načistom, že tí ľudia, ktorí sú priamymi aktérmi na tomto poli, nepocitujú spomínaný rozvoj v takej miere, avšak ak sa obzrieme späť na uplynulých päť rokov, vidíme, že to, čo sa v danom období zdalo byť prípadne bezhlavosťou, neskôr sa na danom poli transformovalo na priebežný rozvoj.

Medzinárodný charakter Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov ponúka vynikajúcu možnosť na to, aby jednotlivé členské štáty mohli porovnať, čo dosiahli v jednotlivých oblastiach ochrany menšinových jazykov. Z pravidelných hlásení vyplýva, ktorým smerom sa jednotlivé členské štáty pohli a aké výsledky na tomto poli dosiahli. Experti Úradu pre národné a etnické menšiny (NEKH) so záujmom čítali texty hlásení jednotlivých štátov, veď tieto môžu napomôcť úspešnú realizáciu maďarských záväzkov.

Náš Úrad sa okrem toho snaží informovať sa o obsahu menšinových vzdelávacích programov aj po inej línii. V rámci Stredoeurópskej iniciatívy práve teraz prebieha vypracovanie takeého menšinového vzdelávacieho programu, ktorý inicioval práve NEKH, a ktorého cieľom je spoznanie vzdelávacích programov v materských školách okolitých štátov, resp. programov, týkajúcich sa obsahovej náplne prípravy pracovníkov národnostných materských škôl, ako aj následné oboznamovanie o týchto programoch.

Vzhľadom na vyššie uvedené sa teším, že Celoštátna slovenská samospráva organizuje medzinárodnú konferenciu, vďaka ktorej aj domáci experti priamo získajú informácie o tom, aké záväzky si na seba zobrali iné členské štáty Charty, respektíve, v akej forme sa tu realizujú záväzky, súvisiace s výučbou.

Verím, že po ukončení konferencie sa s jej obsahom budú môcť oboznámiť aj tí, ktorí, podobne ako ja, sa na nej vzhľadom na iné povinnosti nemôžu zúčastniť.

S pozdravom

Antal Heizer, predseda Úradu pre národné a etnické menšiny

Budapešť 21. októbra 2003

Prawo mniejszości narodowych do równości wobec prawa

Szanowni Państwo, dziękujemy inicjatorom za możliwość uczestniczenia w dzisiejszym seminarze. Chciałabym docenić aktualność jego przeprowadzenia, a także ważność jego tematyki. Daje on nam możliwość poznania jak i czy są przestrzegane Ramowe postanowienia o użyciu języków mniejszości narodowych w warunkach jednoczącej się Europy.

Konwencja o Ochronie Mniejszości Narodowych daje nam, jako obywatelom i przedstawicielom mniejszości narodowej prawa i tylko od nas zależy czy o te prawa będziemy się stanowczo ubiegali.

Na wstępie chciałabym pokrótce powiedzieć o obecności Polaków na Litwie. Ostatni ubiegłoroczny spis ludności na Litwie wykazał, iż na Litwie mieszka 239 tys. Polaków, którzy stanowią 7% ogółu ludności Litwy (3 mln. 414 tys.), będąc największą mniejszością narodową. Ich szczególna rola polega na tym, że mieszkają w większości w Wilnie, stolicy Litwy i wokół Wilna w historycznie zwartym skupisku. W rejonie sołecznickich polacy stanowią 80 proc. ogółu mieszkańców, w rejonie wileńskim 63 proc.

Losy miejscowych Polaków są niezwykle złożone i niełatwe – mieszkali oni na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego, później w składzie wspólnego polsko – litewskiego organizmu państwowego, jeszcze później w składzie Rosji po rozbiorach Polski i Litwy, w okresie międzywojennym byli w składzie Polski a to znaczy jej obywatelami, później bez ich zgody stali się mieszkańcami Związku Sowieckiego, od ponad dziesięciu lat są obywatelami Republiki Litewskiej. I mimo, że nie ruszali się ze swoich siedzib, z pokolenia na pokolenia wznosząc swoje domy na tych samych miejscach, na tych samych fundamentach historia sześć razy zmieniała bieg wydarzeń niezależnie od ich chęci i woli. Między innymi nasi dziadkowie i rodzice nie zrzekli się obywatelstwa polskiego a więc jest to temat jakby nie zakończony.

Z powyższego wynika, że dopiero od 13 lat od chwili powstania niezależnego Państwa Litewskiego powstały pewne podstawy do kształtowania się polskiej mniejszości narodowej we współczesnym znaczeniu z całym kompleksem praw i obywatelskich obowiązków, odpowiedzialności za rozwój i przyszłość regionu naszego zamieszkania.

To stawia wobec polskiego społeczeństwa nowe zadania i potrzebę poszukiwania sposobu na życie w nowych zmienionych warunkach, w zasadzie kardynalnie odmiennych od dotychczasowych. Łatwo dbać o demonstracyjną tożsamość w warunkach zaizolowanego społeczeństwa. Dziś trzeba to, naszym zdaniem, robić w zupełnie odmiennych warunkach – być otwartymi na świat, na szeroką współpracę, na inwestycje i rozwój. Musimy też znać swoje prawa i umiejętnie z nich korzystać. Konwencja Ramowa Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych niedwuznacznie określa zasady używania języków mniejszości narodowych. A to oznacza, że swym językiem ojczystym możemy posługiwać się nie tylko w domu lub w kościele. Jak najbardziej dotyczy to też oświaty.

Na Litwie są 124 szkoły polskie, w których uczy się około 22000 uczniów. Litewscy urzędnicy już od kilku lat proponują nauczanie w polskich szkołach wielu przedmiotów w języku litewskim, ponieważ utrzymanie szkół polskich kosztuje zbyt drogo. Druk podręczników w języku polskim jest droższy o 40-300 proc. Przykładowo elementarz dla szkół litewskich kosztuje 17 litów czyli około pięciu euro, dla polskich 46 litów czyli 14 euro, zaś książka czytanki dla klasy III kosztują 80 litów czyli 23 euro.

“Koszyk szkolny” – to znaczy suma przeznaczona na jednego ucznia wynosi na Litwie 1538 litów czyli 452 euro. Zawdzięczając staraniom polskiej społeczności pedagogicznej zwiększono go o 10 proc. w placówkach wiejskich i o 5 proc. dla szkół w mieście. Jednak ciągle jest on za mały. Przykładowo dodatek dla szkół mniejszości narodowych w Polsce sięga prawie 40 proc.

Dlatego też nauka uczniów w szkołach mniejszości kosztuje rodziców, zresztą takich samych podatników państwa litewskiego jak i litwini, o wiele drożej. Tym niemniej polska szkoła na Litwie ma rację bytu. Świadczy o tym chociażby ilość uczniów wstępująca na wyższe uczelnie. Jeżeli kilka lat temu wynosił on 30-35 proc. to na dzień dzisiejszy równy jest 60 proc. a w niektórych szkołach

sięga 90 proc. Nie jest też tajemnicą, że na przykład w Trokach (miejscowość koło Wilna), jak i w wielu innych miejscowościach, gdzie Polacy stanowią większość, w szkołach litewskich ponad 40 proc. uczniów stanowią przedstawiciele mniejszości narodowych. I chociaż oficjalnie się o tym nie mówi, większość wśród tych mających najgorsze wyniki w nauce, to też przedstawiciele mniejszości narodowych. Dlatego rodzice powinni poważnie zastanowić się czy warto posyłać dzieci do litewskiej szkoły.

Akcentuje to również powołana przez nas w ubiegłym roku regionalna Polska Partia Ludowa, która za swe zadanie stawia na poszukiwanie innych, odmiennych rozwiązań, potrzebę zapoczątkowania demokratycznych przemian w regionie Ziemi Wileńskiej, gdzie po pół minionego wieku sowietyzacji, trzeba nadrabiać ogromne zaległości w kształceniu i wychowaniu ludności, w organizacji ich społecznego życia na zasadach obywatelskiego państwa prawa, wyzwalając wolę i inicjatywy obywatelskie, dobrze służące rozwojowi i promocji naszego regionu. Będąc też jedyną na Litwie partią polityczną, która zapisała w swoim programie potrzebę szanowania wzniosłych tradycji Wielkiego Księstwa Litewskiego, opartych na tolerancji kultur i narodów, Polska Partia Ludowa jednocześnie programowo poparła integrację Litwy do składu struktur euro – atlantyckich, widząc w tym również szansę rozwoju regionu Ziemi Wileńskiej, którego swoista wielokulturowość i odmiennność może być przyciągającym atutem i motorem rozwoju.

Wielką jest w tym również rola władz Litwy, które mogą sprzyjać przewyższaniu zaniedbań tego regionu, które powstawały przez długi okres. Dziś jest bardzo ważne, aby proces zwrotu ziemi i nieruchomości odbywał się w cywilizowany sposób, aby święte prawo własności dotyczyło w pełnej mierze i ludności polskiej. Dotyczy to też oświaty. Według zapotrzebowania mniejszości państwo musi zagwarantować nauczanie w języku ojczystym.

Wnieśliśmy też petycję o zmianie ustawy o obywatelstwie, ponieważ w tym wypadku nie stoimy na równi z Litwinami chociaż jesteśmy obywatelami Państwa Litewskiego. Poruszamy też temat e przynusowego egzaminu z języka państwowego (litewskiego) dla osób urodzonych na Litwie i władających językiem litewskim.

Dziś w zmieniających się warunkach, kiedy Litwa staje się członkiem UE i NATO, a my niebawem znajdziemy się w ogólnoeuropejskiej przestrzeni, potrzeba nam dokonać nowej oceny naszej obecności i perspektyw rozwoju. Wymiana zdań i opinii na dzisiejszym seminarze będzie temu dobrze służyła. Ugruntowywanie się państwowości Litwy i przystąpienie do UE pozwala Polakom jaśniej dostrzegać swoją przyszłość, a nasz atut w postaci historycznego dorobku regionalnej kultury ze swoją swoistością i oryginalnością potrzebuje objęcia trwałą opieką, przekazania kolejnym pokoleniom młodzieży, wprowadzenie tego do podręczników i innych form promocji.

Natomiast wydarzenia ostatnich dni i ostatnich lat, jednoznacznie świadczą o pilnej potrzebie budowania samodzielnej osobowości polskiego społeczeństwa na Litwie, nie dopuszczając do manipulowania naszym środowiskiem.

To co zdążyliśmy zrobić i co zamierzamy dokonać - będzie służyło podstawowemu celowi - budowaniu odpowiedzialnego obywatelskiego społeczeństwa, dbałego współgospodarza regionu zamieszkania ludności polskiej, zapobiegając zniknięciu, roztworzeniu się polskiej mniejszości narodowej ze swoją mową, historycznym dorobkiem, regionalną kulturą i tradycją.

Wszystkich tu dzisiaj zebranych łączą podobne problemy, mamy też wspólny cel – zachowanie swej tożsamości narodowej, mowy ojczystej, kultury, historii na obecnym terenie zamieszkania. Myślę, że utworzenie przez nas wspólnego związku lub konfederacji sprzyjałoby rozwiązywaniu wielu bardzo aktualnych a jakże nam bliskich pytań.

Manuela Smolina,

Wědomostna sobudžětačerkka Rěčneho centruma WITAJ Budyšin

Dwurěčnosť z pomocu imersije a dwurěčne serbsko-němske kubłanje

Přez europsku ideju, wobhladować jednotu we wšelakorosći regionow, přisporja so woznam rěčnych znajomosćow. Kognitiwne lěpšiny wjacerěčnosće zawěsće tu rozložowac njetrjebam.

Chcu so w swojim přednošku na situaciju w Sakskej wobmjezowac. A předstaju Wam tu modele, kotrež praktikujetej so w někotrych pěstowarnjach a zakładnych šulach serbskeho sydłenskeho teritorija. Zaměr tuteju modelow je, zo posrědkuje so serbsko-němska dwurěčnosť w přiběracej měrje tež džěcom z němskich swójbow. Tole zaso přinošuje rewitalizaciji serbsčiny – započejte z najmlódšej generaciju.

WITAJ-projekt

WITAJ-Projekt za zažne dwurěčne kubłanje měri so na džěci z přewažnje němskorěčnych swójbow. Wón spěchuje serbsko-němsku dwurěčnosť.

Wuhódnoćiwiš dotalne nazhonjenja rěčneho kubłanja maćernorěčnych serbskich džěci a rozhladowawši so po druhich krajach – wosebje po Bretoniskej – dopóznachmy: Najefektiwniša metoda za sprosředkowanje dwu- a wjacerěčnosće je imersija. Imersija rěka: so zanuric do něčeho. W rěčespytnjej literaturje nadeńdžeš wšelakore definicije a interpretacije tuteje metody.

Kak funguje imersija? We WITAJ-pěstowarnjach a -skupinach přiswojeja sej džěci z němskich a po narodnosći měšanych swójbow serbsčinu wuspěšnje z pomocu imersije. Pěstowarka rěči stajnje serbsce z džěcimi – wona je za nich serbska kontaktna wosoba. Džěta so po principje „jedna wosoba – jedna rěč“. Džěco zwjazuje z kóždej rěču wěstu wosobu a zdobom swój emocialny počah k njej. Jenož na tute wašnje džěli jednu rěč wot drugeje. Tole je zakładny princip přirodneho přiswojenja rěče pola džěci.

Mać tež stajnje ze swojim džěscóm rěči, wobdawa je ze swojej rěču, z maćernej rěču. Tak zanuric do wěsteje rěčneje wokoliny. Mać njetrjeba pomocnu rěč, zo by ju džěco lěpje rozumiło. Wobsah wuprajenja „přełožuje so“ z pomocu komunikatiwneho konteksta a z pomocu zadžerženja, tak na přikład z mimiku, gestiku, hłosom respektiwnje něšto so demonstruje, zwobraznja abo wospjetuje. Džěco wotwodźuje woznam słowow a sadow aktiwnje a kreatiwnje, wone słyši, widzi, masa, začuwa a rozumi.

WITAJ-pěstowarka rěči po wopisowanym principje jenož serbsce. Na sensibelne wašnje pomha wona džěscó, zo by z pomocu swojich zmysłow zrozumiło, što wona praji. Nazhonjenja dopokazuja, zo maja džěci wulke wjeselo na tym. Hižo w běhu někotrych tydženjow zrozumi džěco wšitko, štož so rěči, a reaguje wotpowědnje. Džěco so ženje njenuzuje, nowu rěč aktiwnje nałožowac. To přinđže cyle wot samo, pola jednoho prjedy, pola drugeho pozdžišo.

W lěće 1998 založi so přenja WITAJ-pěstowarnja w Choćebuskim Žylowje pod nošerstwom Serbskeho šulskeho towarstwa. Tute towarstwo je z iniciatorom WITAJ-kubłanja. Džensa kubłaja so w 6 WITAJ-pěstowarnjach wšitke džěci a w 14 dalšich pěstowarnjach přeco jedna skupina džěci po WITAJ-metodze. Je to wjace hač 430 džěci. Wjace wo tym zhoniće w interneće pod <http://www.witaj-projekt.de>.

Dwurěčna serbsko-němska šula

W Sakskej rjaduje kubłanske naležnosće kultusowe ministerstwo. W jeho nadawku stej Drježdžanski Institut Komenskeho a Serbske šulske towarstwo wudžětało „Šulski typ přesahowacy koncept za dwurěčnu serbsko-němsku šulu“. Po tutym koncepcje wuknu wšitke džěci jednoho lětnika – to rěka džěci ze serbskich a džěci z němskich swójbow – zhromadnje w jednej rjadowni, w dwurěčneje rjadowni. Tole sta so spadowaceje ličby džěci po politiskim přewróće dla. Ličba džěci je spadnyła na někak třecinu.

Zaměr je, tak pisa koncept, zo „so akceptanca serbskeje rěče mjez němskej ludnosću powyši“. Wobsahi a zaměry sakskich wučbnych planow maja so tež na serbsko-němskich šulach spjelnic.

Nimo toho maja šulerjo nawuknyć „druhu rěč w słowje a pismje přidatnje k maćernej rěči. Wuměnjene je, zo wužiwa so serbska rěč w dalšich předmjetach nimo serbšćiny.“

Tuchwilu wuwučuje so na serbskich šulach wjetši dźěl šulerjow hišće w A- a B-rjadownjach. Do A-rjadownjow chodza maćernorěčni šulerjo. Najwjetši dźěl předmjetow wuwučuje so tam w serbskej rěči. Zwěsći so, zo wjedže tuta wučba k jara wysokej rěčneje kaž tež fachowej kompetency.

W B-rjadowni posrědkuja so zakładne znajomosće serbskeje rěče. Tu docpě so njespokojacy rěčny niwow. Snadny postup rěčneje kompetency zawinujetej niska ličba hodžin serbšćiny (rjadownja 1: 1 hodžina, rjadownje 2 do 6: 3 hodžiny, rjadownje 7 do 10: 2 hodžiny) a němska wuwučowanska rěč we wšitkich druhich předmjetach. Dwurěčne kursy abo module so tu njepraktikuja.

Wjace wo tutej koncepciji zhoniće w interneće pod http://marvin.sn.schule.de/~ci/1024/mv_la_sorbisch.html.

Praktiske přesadženje koncepta započny ze šulskim lětom 2001/2002 w přnim lětniku. Z lěta 2002 ewaluěruja eksterni wědomostnicy Hamburgskeje uniwersity pod nawodom prof. Ingrid Gogolin tutón koncept. Wony Institut za mjezynarodnje a mjezykulturelnje přirunowacu pedagogiku slědži na polu dwurěčneho kubłanja a ma praktiske nazhonjenja z tamnišimi dwurěčnymi rjadownjami.

Po zakónčenju dwurěčneje zakładneje šule měli šulerjo mjez druhim scěhowace znajomosće resp. kmanosće měć:

- nałožować serbsku rěč w dźěcóm zrozumliwych komunikatiwnych situacijach
- měć słowny skład, z kotrehož pomocu móža so na zrozumliwe a zwisowace wašnje dorozumić, a to předewšěm ertnje, zdźěla tež pisomnje
- zamóc serbsce čitać a pisać
- zamóc teksty zrozumić, kotrež počahuja so na jich nazhonjenja a jich dožiwenja

Kak wupada praktiske přesadženje koncepta? Tu wotbłyščuja so w rubym tři puće:

1. Na zakładnej šuli w Chrósćicach su jenož jednotliwi šulerjo bjez serbskorěčnych znajomosćow. Tući integruja so spěšnje po metodze dospołneje imersije a nabudu spěšnje wysoki rěčny niwow. Podobnje je to tež w Ralbicach, tam pak je podźěl němskich dźěci tróšku wyši..

2. Na zakładnych šulach we Worklecach, w Pančicach-Kukowje, Radworju a Budyšinje alfabetizuja so šulerjo w přnim lětniku w swojej maćeršćinje. Starši rozsudza, kotra rěč to je. Tohodla dźěli so rjadownja w kombinaciji “rěč” (serbšćina/němčina/domiznowěda-wěcna wučba) do skupinow. Druha rěč so spočatnje jenož ertnje nałožuje. Po přnej fazy skućowanja (někak po nazymskich prózdninach) započnu woni druhu rěč čitać a pisać z pomocu pismikow, kotrež znaja hižo ze swojeje maćeršćiny, abo z pomocu cyłkownje nawuknjonych słowow. Hdyž su šulerjo wšitke pismiki swojeje maćeršćiny zeznali, nawuknu typiske zwuki a pismiki druheje rěče.

Wšitke předmjety nimo kombinacije “rěč” so dwurěčne wuwučuja. To rěka, zo wučerjo nałožuja wobě rěči. Wosebje derje hodžitej so předmjetaj matematika a wěcna wučba za to, zo bychu šulerjo wuprajenja wučerja po krótkim času zrozumili a přesadźili. Za to trjebaš pedagogisku wušiknosć a začuwawosć. Tu někotre praktiske pokiwy za dwurěčnu wučbu:

Hdyž planuje so wurunany serbski a němski podźěl wučby, ma so wobkedźbować, zo je za němske dźěci němčina rěč wokoliny a najhuscíšo wobchadna rěč. Tohodla ma šulska wučba rum a chwile skićeć, zo bychu wone serbsku rěč a kulturu dožiwili. We wučbje njesměło so direktnje přeložować z jedneje rěče do druheje. Tohodla ma so wotběh dokładnje planować. Wučerka měta znajomosće dźěsca w druhej rěči znać a tute na wotpowědne wašnje spěchować. Dźěci so pohonjeja, zo bychu so prašeli, jeli jónu něšto njerozumja. Potom rozkladže to wučerka hišće raz z pomocu gestow a z jednorymi słowami. Dźělowe nadawki kaž wutřihaj, wumoluj, zlěp, čitaj abo pisaj rozložuja so z pomocu piktogramow.

Dalše individualne spěchowanje nazhonjeja dźěci přez didaktiski material. Tak hodza so zajimy a nazhonjenja dźěsca wobkedźbować abo diferencowane wuknjenske puće zmóžnić.

Material můžeme do třech skupin dělit:

- a) maćernorěčny material (hry, kartaje, karty z nadawkami) za šulerjow z druhorěčnymi znajomosćemi na jednorým niwowje
- b) dwurěčny material w formje přeložkow (kóždy sada, kóždy zapřijeće jako přeložk) za šulerjow z druhorěčnymi znajomosćemi na srjedźnym niwowje
- c) kombinowany material (nadawki a sady njesu přeložene) za šulerjow z wysokim druhorěčnym niwowom

Što smy hač dotal docpěli? K tomu cituju šulsku wjednicu šule, kiž dźěta hižo ze šulskeho lěta 1998/1999 z dwurěčnymi rjadownjemi: "Spěšnje móžachmy zwěsćić, zo so rěčna kompetenca w druhej rěči z pomocu dwurěčneje wučby jasnje powyší. Šulerjo nimaja deficity we wobknježenju maćerneje rěče. Serbske dźěći nałožuja swoju maćernu rěč samozrozumliwje a džeń a bóle wědomišo tež w rozmołwach z němskim sobušulerjemi. Serbske maćernorěčne dźěći su motor w dwurěčných předmjetach. Woni podpěraja němskich šulerjow přez swój příklad abo přez pokiwy, zo bychu tež tamni nadawki zrozumili. Němske dźěći wuknu rady serbsce, dokelž słuša serbska rěč pola nas do wšedneho šulskeho dnja. Bjez problemow přenjesu čitansku techniku na serbsčinu a čitaja a pisaja rady w druhej rěči. Čeže maja woni ze zwukami, kiž klinča podobne, a z prawym nałożowanjom gramatiskich formow. Swobodne serbske rěčenje zešlachći so němskim dźěćom po druhim lětniku w přiběracej měrje. Ze wšitkimi šulerjemi 4. lětnika můžeme so serbsce dorozumić, wězo z kwalitatíwnymi rozdžělemi."

3. Na třoch zakładnych šulach, hdžež nimaja maćernorěčnych šulerjow, su so starši po wopyće bliskeje WITAJ-pěstowarnje za to rozsudžili, zo maja so jich dźěći dale w serbskej rěči spěchować. Tući starši sej přejachu, zo alfabetizuja so jich dźěći w serbskej rěči, hačrunjež je němčina jich maćerščina. To rěka, zo so w skupinskej wučbje imersija pokročuje, dokelž 14 hodźin tydžensce (matematika/serbsčina/domiznowěda-wěčna wučba) wuwučuje so w serbskej rěči. 7 hodźin (+ 2 hodźinje spěchowanja) absolwuja "WITAJ-šulerjo" zhromadnje z druhimi němskimi šulerjemi, kotřiž nimaja wučbu serbsčiny.

Po słowach wučerkow wšitycy šulerjo tutech skupin na kóncu 1. lětnika pismiki spóznaja, je k zwukam wjazaja a słowa wučitaja. Woni pisaja pismiki a nazwučowane słowa wšedneho žiwjenja nimale bjeze zmylkow. Nadžělanu maćiznu móža rěčne korektnje zaso podać a woni reaguja džeń a lěpje spontanje w ertnej komunikaciji.

Problem je, zo pobrachuja maćernorěčni wučerjo za po rěčneje kwalitće dobru wučbu w serbskej rěči. W Sakskej eksistuje zrěčenje mjed kultusowym ministerstwom a wučerjemi zakładnych šulow, po kotrymž su woni jenož z 58 % přistajeni. A tole spadowaceje ličby šulerjow dla. Po cyłej Sakskej je přewjele wučerjow, za wučbu w serbskej rěči pak přemało. Wosebje špatnje je to na tych šulach bjez maćernorěčnych šulerjow (třeći puć přesadženja koncepta). Tohodla dyrbja starši tam kóždy šulske lěto znowa próstwu stajíc wo wučbu w serbskej rěči a wo wotpowědnu minimalnu ličbu hodźin wojować. Z dźěłoprawniskich přičin, tak zdžěli Regionalny šulski zarjad (podrjadowany zarjad kultusoweho ministerstwa), njehodži so tute zrěčenje wo niženych hodźinach na serbskich šulach zběhnyć.

Tole ma wězo wuskutki na kwalitu druhorěčnych zamóžnosćow wuknjacych. Je wědomostnje dopokazane, zo přinošuja wysoka intensita a dołha doba druhorěčneho wuwučowanja kaž tež metoda imersije k najwyšej rěčneje kompetency wuknjacych.

"Šulski typ přesahowacy koncept za dwurěčnu serbsko-němsku šulu" předwidzi dalewjedženje dwurěčneho kubljanja w srjedźnej šuli a na gymnaziju. Na tutymaj polomaj pak njepředleža hišće žane fundowane nazhonjenja. Na někotrych šulach wupruwaja so we wyšich B-lětnikach dwurěčne module.

Lia Rumantscha	<i>Arquint, Romedi</i> <i>Präsident FUEN</i>	Schweiz
FUEN	<i>Hicks, Nigel</i> <i>Nickelsen, Frank</i> <i>Tonković, Bela</i> <i>Hansen, Hans Heinrich</i> <i>Kleinschmidt, Stephan</i> <i>Dr. Elle, Ludwig</i>	Großbritannien Deutschland Jugoslawien Dänemark Dänemark Deutschland
Országos Szlovák Önkormányzat/ Celoštátna Slovenská Samospráva	<i>Fuzik, Ján</i> <i>Rybová, Etelka</i> <i>Onodiová, Daniela</i> <i>Matejdeszová, Mária</i>	Ungarn
Državna Manjšinska Samosprava Úrad pre národné a etnicke menšiny MR Hrvatska škola Miroslava Kaleže, Peks Celoštátna Samosprava Sarvašeská slovenska škola Parlamentný ombudsman	<i>Kranjec, Ferenc</i> <i>Paulik, Anton</i> <i>Györvári, Gabor</i> <i>Medvegyová, Zuzana</i> <i>Dr. Kaltenbach, Jenő</i>	Ungarn Ungarn Ungarn Ungarn
Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću	<i>Perusich, Jelka</i>	Österreich
Narodni Svet Koroških Slovincov	<i>Kulmesch, Janko</i>	Österreich
Český spolek na Slovensku	<i>Babjákova, Miluše</i> <i>Doležal, Pavel</i>	Slowakei
Obec Slovakov w Českej republike	<i>dr. Gafrik, Jozef</i>	Tschechien
Kongres Polaków w Republice Czeskiej	<i>Jan Rylko</i>	Tschechien
Zjednoczenie Łemków	<i>Karpjak, Roman</i> <i>Czuchta, Jaroslaw</i>	Polen
Demokratski Savez Hrvata u Vojvodini,	<i>Dulič, Slaven</i>	Serbien
Slaavi Haridus-Ja – Ruska mjeńšina w Estniskej R.	<i>Matrosowa-Zybina, L.</i> <i>Buslajewa, Tatjana</i>	Estland
Związek Polaków na Litwie	<i>Poltavec, Antonina</i> <i>Šimanski, Robert</i>	Litauen
Domowina - Rěčny centrum WITAJ Domowina	<i>Smolina, Manuela</i> <i>Dyrlich, Benedikt</i> <i>Łuščanski, Jurij</i> <i>Pěčcyna, Marja</i>	Deutschland Deutschland Deutschland Deutschland
Slovenské vysielanie MTV Ludové noviny Celoštátna slovenska samosprava Ludové noviny Celoštátna slovenska samosprava RBB - Serbski program	<i>Karola Klavsová</i> <i>Klauszová-Fuzikova, J.</i> <i>Királyová, Katarina</i> <i>Poraccyna, Martina</i>	Ungarn Ungarn Ungarn Deutschland